

ETNOLOG V PROJEKTU CELOSTNEGA RAZVOJA PODEŽELJA IN PRENOVE VASI

ZVEZDA KOŽELJ

Povzetek:

V prispevku predstavlja avtorica skozi časovni prerez uveljavljanje etnološkega raziskovalnega dela na področju raziskovanja in usmerjanja družbenega razvoja. Na osnovi teoretičnih izhodišč in praktičnih izkušenj etnologov konservatorjev, opozarja ne še ne dovolj izrabljene možnosti etnologije na tem področju. Zavzame se za izdatnejšo vlogo etnologije v projektu celostnega razvoja podeželja in preнове vasi.

Na pripravo prispevka za posvet "Etnološka dediščina za 21. stoletje", ki naj bi odgovoril na vprašanje, kje smo, kam gremo, kaj želimo, kakšne so možnosti pri organiziranju in funkcioniranju ustanov, ki se ukvarjajo z etnološko dediščino, me je vzpodbudil v zadnjih nekaj letih intenzivnejši interes družbene in strokovne javnosti za podeželje. Dodatni strokovni izziv k tem razmišljanju je podkrepil začetek, poskus izvajanja dokaj nedorečenega (vsaj s strani etnologije in konservatorstva) projekta celostnega razvoja podeželja in obnove vasi - CRPOV pri Ministrstvu za kmetijstvo in gozdarstvo ter dejstvo, da so v pripravi prostorski zakoni in tudi poseben zakon, ki bo urejal celostni razvoj podeželja.

Pri pisanju sem sledila zamisli, da "prispevek naj ne bo samo zopet ena od teoretičnih razprav, ki so pokazale, da prav etnologija lahko ugotavlja vzročne povezave materialno - prostorskih sestavin s človekom in njegovim vsakdanjim življenjem"¹, po drugi strani pa sem si zadala nalogo, da bi predstavila tudi dve manj splošno znani dejstvi:

Bistvo prve je v zavesti, "da (samo) potrjevanje vrednosti neke stroke ni enostavno in da se koristnost delovanja ne pokaže nujno istočasno, ampak jo lahko potrdi šele kasnejši čas".² To ugotovitev lahko smiselno razvijamo dalje, v bistvo varstvene dejavnosti, ki je v prepoznavanju, vrednotenju in čim ustrežnejšem ohranjanju in vključevanju dediščine v današnje in prihodnje življenje. Ob dolgoletni konservatorski praksi se tako hote ali nehote razvije pretanjen občutek za ustreznost, univerzalnost, lahko rečemo tudi absolutnost načrtovanja varstvenih zahtev v dolgoročnem smislu (npr. neustreznost nadomestnih gradenj namesto mogoče preнове, melioracije). Le - te zahteve pa so običajno v nasprotju z dnevnimi, a seveda kratkoročno gledano ekonomsko sprejemljivejšimi cilji, ki jih v večini primerov zahteva tako širša družbena skupnost, kakor tudi posamezni imetniki kulturnih spomenikov, oziroma dediščine.

Na izdatnejše razmišljanje o vlogi etnologa v tem procesu sta me usmerila zbornika "Pristop k razvoju podeželja", ki ga je izdala Družba za razvoj podeželja in "Prihodnost slovenskega podeželja", ki ga je uredila Ana Barbič.

Publikaciji na bolj ali manj identičen način - poleg prikaza značilnosti našega podeželja, vloge temeljnih dejavnosti na podeželju ter urejanja podeželskega prostora - predstavljata predvsem dolgoletne nemške zglede v procesu celostnega razvoja podeželja. Poleg omembe poglobitnih tem - zasnov načrtovalskih procesov, filozofije in strategije razvoja ter posameznih konkretnih, že izvedenih projektov - bi se omejila na predstavitev vsebine prispevkov dveh avtoric, 'ruralne sociologinje' Ane Barbič in etnologinje Marije Makarovič.

Ana Barbič v svojem prispevku "Pristopi k razvojnemu projektu, vloga prebivalcev in institucij v uresničevanju razvojnih programov"³, uvodoma predstavlja izhodišča, sestavine in cilje razvojnega projekta. V bistvu "gre za povezovanje spoznanj posameznih strok, ki zadenejo posamezne sestavine koncepta celovitega razvoja, v enoten razvojni pristop, ki predstavlja uskladitev možnosti prostora (naravni viri, kulturna dediščina), potrebe in interese prebivalcev (delovne moči, oziroma potenciali, način življenja, sistem vrednot) z razvijanjem gospodarskih danosti, ki omogočajo in spodbujajo (samo) razvoj. (Samo) razvoj pa ne pomeni izoliranosti oziroma samozadostnosti, temveč učinkovito povezovanje z okoljem na principih (enakopravnega) partnerstva".⁴ Nadalje tolmači koncept (samo) razvoja, ki vključuje naslednje bistvene dele: oblikovanje lastnih razvojnih ciljev, aktiviranje lastnih potencialov - naslonitev na lastne vire in moči, oblikovanje lokalne identitete (na osnovi opredelitev krajinskih vrednot, kulturne dediščine in tradicij), in kot končni cilj zastavlja zagotavljanje "kakovosti življenja na ravni posameznika in družine, kakor tudi naselja".⁵ V posebnem poglavju, v katerem obravnava človeka kot nosilca projektov in cilja celovitega razvoja, še posebno izpostavlja nujnost upoštevanja lokalnih razmer (od naravnih virov, tehnike pridelave živeža, gospodarskih dejavnosti, do prebivalcev, še posebno njihovega družbenega in duhovnega življenja) in načela interdisciplinarnosti pri aplikativnih raziskavah. Ugotavlja tudi, da se "vloga znanosti v spreminjanju družbenih razmer ne nanaša le na iskanje vzrokov za neugodne pojave, temveč zadeva zlasti iskanje poti za njihovo obvladovanje in načrtovanje nadaljnjega razvoja".⁶ Vztraja na dejstvu, da je osnovni pogoj za uspeh vsakega konkretnega razvojnega projekta, "vključitev prebivalcev, ki jih projekt zadeva, v vse njegove stopnje, od prve zamisli, do ovrednotenja končnih rezultatov".⁷ Barbičeva tudi analizira vloge strokovnjakov v razvojnih projektih, ki so sledeče:

- identifikacija problemov in njihova razvrstitev po težavnosti,
- opredelitev ciljev in poti za njihovo uresničevanje,
- zagotovitev delovanja posameznikov in skupin v novih pogojih dela in življenja (vodenje in usmerjanje ne sme pomeniti vsiljevanja določenih strokovnih pogledov, temveč predvsem usmerjanje aktivnosti ljudi v skladu z akcijskim modelom projekta).
- strokovnjaki ne smejo biti le opazovalci in usmerjevalci dogajanja, temveč se morajo v dogajanja tudi aktivno vključiti kot enakovredni partnerji krajanov (s svojimi videnji lahko opozorijo na zadeve, ki so jih krajanje preprosto spregledali, ali pa v že znanih primerih najdejo nove dimenzije.)
- opredelitev in posredovanje relevantnih informacij o obstoječem stanju in možnostih njegovega spreminjanja.⁸

Zaključni z ugotovitvijo, da "vsak projekt celovitega razvoja povezuje raziskovalno delo in uresničevanje razvojnih načrtov. Raziskovalni del zadeva opredelitev ciljev in možnosti za razvoj, izdelavo ustrezne metodologije dela, zbiranje in analizo potrebnih podatkov in motiviranje prebivalcev za sodelovanje v lastnem razvoju. Izvedbeni del projekta pa predstavlja uresničenje projektne zamisli v konkretnem okolju. Medtem ko prva faza temelji prvenstveno na delu raziskovalcev in drugih strokovnjakov, pa ti v drugi fazi sodelujejo predvsem kot svetovalci, ki so odgovorni za to, da se v uresničevanju projekta upoštevajo interesi posameznikov, skupin in skupnosti kot celote".⁹

Marija Makarovič je na osnovi svojih bogatih terenskih izkušenj pripravila za zbornika dva prispevka. V prvem članku z naslovom "Kultura na vasi in njena vloga v razvoju podeželja"¹⁰, je v glavnih obrisih predstavila naslednje podedovane in

Vrhhlevna hiša v Bohinju, dolina Studor (foto: A. Novak, 1962).

današnje kulturne sestavine: stavbe, nošo, hišno delavnost in obrt, likovno umetnost, ples in glasbo, šege in navade ter prehrano, vse predstavljeno tako v preteklosti, kakor tudi danes.

Ugotavlja, da obstajajo "poleg gledljivih kulturnih sestavin" tudi tiste, "ki jih ne moremo meriti le z lepotnimi merili", a so "za nadaljnji razvoj podeželja prav tako pomembne kot sestavine, ki se dajo uporabiti v kulturne, gospodarske in kuharske namene. Kažejo se v raznolikih medsebojnih odnosih na ravni družinske in vaške skupnosti"...¹¹ Omenja samo nekatere: delovno vzgojo otrok, odnos do starih ljudi na kmetiji, medsebojno delovno in moralno pomoč in samske gospodarje, oziroma gospodarice kmetij.

V publikaciji "Prihodnost slovenskega podeželja"¹² je v prispevku "Družine z vitalnejših odmirajočih kmetij v luči nekaterih odnosov", obravnavala prvenstveno odnos do kmetije (predvsem vrednotenje kmetije, navezanost na zemljo), do kmečkega dela, ki obsega tako delovni in prosti čas, delovno obremenjenost, nagibe za delo, vrednotenje kmečkega dela in poklica. Sledi obravnava medsebojne, vzajemne (delovne in moralne) pomoči na primerih kmečkih in kmečko-delavskih družin, ki živijo na vitalnih ali pa na neperspektivnih, odmirajočih kmetijah.

Ob koncu prispevka, ki je lahko rečeno povzetek njenega petnajstletnega raziskovalnega dela, temelječega na podatkih dobljenih v usmerjenih razgovorih, ob anketiranju in opazovanju z neposredno udeležbo, je predstavila tudi možnosti za spodbujanje družinskega kmetovanja, še posebno z obrtjo in turizmom.

Ob prebiranju obeh zbornikov, še posebno prispevkov obeh avtoric, se mi je večkrat zastavljalo uvodoma predstavljeno vprašanje, predlagano že lani kot cilj današnjega posveta, ki pa sem ga razvijala še dalje: kakšne so možnosti naše stroke v sedanjem in prihodnjem času, v času radikalnih družbenih sprememb?

Če primerjam usmeritve sodobne etnologije, projekt Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje, uveljavljanje etnološkega vidika v konservatorstvu, v prenovi starih mestnih in vaških jeder, v planiranju prostora in pri oblikovanju novogradenj, z vsebino prispevkov obeh avtoric, moram žal priznati, da mi je izvajanje 'ruralne sociologinje' iz vseh zornih kotov mnogo prisotnejše, aktualnejše in če poudarim aplikativnejše.

V nadaljevanju bom skušala predstaviti vse te vidike in usmeritve, kar naj bi predstavljalo še izdatnejšo utemeljitev za dodelitev ustrezne vloge naši stroki v projektu celostnega razvoja podeželja.¹³ Tako bi bila zopet etnologija, kakor v času razsvetljenstva, "naravnana tudi h kar najbolj konkretnim družbenopolitičnim nalogam"¹⁴, saj naj bi takratno "preučevanje načina življenja prebivalstva, njegove miselnosti, običajev, navad, njegove gospodarske dejavnosti, skupaj z izsledki drugih družboslovnih raziskav služilo tolmačenjem obstoječega stanja in

oblikovanja napotkov za njegovo izboljšanje".¹⁵ Kasneje, v času prebujanja narodne zavesti, so bili namesto človeka v vsej njegovi kompleksnosti in z njegovim načinom življenja, v središču etnološkega zanimanja le določeni kulturni pojavi, prvenstveno ljudsko duhovno izročilo. Po obdobju romantike so se v dobi realizma zopet pojavljale močnejše težnje po zanimanju za sodobne domače razmere, "sedanjost in narodovo prihodnost".¹⁶ Vseeno pa Murkova pozitivistična metodologija še ni zaobjela "medsebojnega dialektičnega razmerja med ljudsko - kulturnimi pojavi in splošnim zgodovinskim razvojem z njegovimi družbenimi zakonitostmi".¹⁷ Nedvomno je bila pozitivna lastnost tega "prvega strokovnega obdobja" predvsem "pomanjkanje prizadevanj za razmejitev med etnološko problematiko ter širšim družboslovnim in v določenem pogledu celo naravoslovnim področjem".¹⁸ V času, ko pridobiva na pomembnosti zopet dejavnost katoliške cerkve - katoliška obnova - med obema svetovnima vojnoma, pa zopet sledimo močnejšemu odmiku k romantiki: tako lahko označimo kot novoromantika tudi Rajka Ložarja, ki je tolmačil kot "poglavitne naloge narodopisja raziskovanje preteklosti, v njej pa tistih družbenih plasti in njih kulturne podobe, ki jih je moč označiti kot ljudske".¹⁹ Po njegovem naziranju narodopisje "kaže pota in smeri, kako je treba narodne in ljudske organizme usmeriti, osvežiti ter voditi v smislu onih socialnih, etničnih ter bioloških in kulturnih vrednot, ki so se izkazale v preteklosti posameznega ljudstva ali naroda kot temeljne oporne sile njihovega razvoja".²⁰ Po drugi svetovni vojni, v času ko (žal) etnološki potenciali niso bili izkoriščeni v obnovitvenih procesih, so bila podedovana teoretična izhodišča prvič kritično pretresena v razpravi Vilka Novaka "O bistvu etnografije in njeni metodi".²¹ Pisec je še posebno naglasil potrebo po celoviti obravnavi etnološke problematike, po etnološkem preučevanju mest in sodobnosti. Na prvem srečanju slovenskih etnografov koncem petdesetih let so izpostavili dolžnost, "da nakažejo socialistični družbi ustrezno vlogo ljudske kulture in hkrati z njo pojasnijo predmet, cilje in metode etnografije".²² Med zelo pomembne novosti v teoriji in praksi povojne slovenske etnologije lahko prištevamo obravnavanje širše kulturne problematike in ne le posameznih kulturnih sestavin, še posebno skozi njihovo spreminjanje. Prav z omenjenimi "kompleksnimi zajetji posameznih naselij, ki niso bila zgolj kmečkega izvira"²³, so pričele nastajati etnološke študije kakor drugod po svetu. "Pokazala se je tudi potreba, da so posamezne tradicionalne kulturne sestavine obravnavane z vidika funkcije, ki jo imajo ali pa so jo imele v ljudskem življenju".²⁴ Če povzamem, so postali bistveni vidiki sodobne etnologije, še posebno zgodovinskost in razvojno gledanje na predmet preučevanja. Tako je "predmet etnološkega preučevanja postajal vse bolj način življenja ali življenjski stil tistih socialnih, poklicnih, lokalnih in drugih skupnosti, ki po posameznih obdobjih sestavljajo posamezne etnične skupine. Poudarek torej ni več na kulturnih sestavinah, temveč na odnosu omenjenih skupin in njihovih članov do vsakokratnega kulturnega in naravnega okolja".²⁵ Sredi sedemdesetih let se je "celotno raziskovalno delo slovenskih etnologov usmerilo k sintetičnemu prikazu tako imenovanega načina življenja Slovencev v vseh razdobjih njihove zgodovine, posebej še v 20. stoletju in k sintetični podobi njihove tako imenovane ljudske kulture v vseh oblikah njene pojavnosti. Ob tem snovanju so nosilci projekta naglasili, da bodo etnološke raziskave rabile tudi praktičnim potrebam razvoja današnje slovenske družbe".²⁶ V ta namen so bile

izvedene obsežne metodične priprave (pod okriljem tako imenovane neformalne raziskovalne skupnosti slovenskih etnologov) z oblikovanjem 53 vprašalnic. Le - te so dale enotno podlago za raziskovalno delo topografskega značaja na širših območjih in pri kompleksni obravnavi načina življenja posameznih krajev, vasi, trgov, industrijskih in mestnih četrti. Načrtovalci projekta so predvidevali, da bo dobljeno gradivo omogočilo delo na nadgradnji krajevnih obdelav - sintetični podobi Slovencev v 20. stoletju. Čeprav je "delo za etnološko topografijo ostalo torzo, ne gre podcenjevati doseženih rezultatov"²⁷, saj je bilo objavljenega veliko gradiva, ki pokriva približno tretjino slovenskega ozemlja (tako 14 publikacij za posamezne občine, 5 v tisku, 13 topografskih pregledov za občine, prek 600 študentskih nalog, ki so nastale v tesni zvezi s topografskimi raziskavami in 3 monografske obdelave krajev). Prav slednje obdelave posameznih izbranih krajev, ki najustrezneje odsevajo vsestranski kulturni razvoj na Slovenskem, naj bi bile ena poglobljenih oblik raziskovalnega dela.

Kljub dejstvu, da je projekt ostal nedokončan, nam obsežno pričujoče gradivo predstavlja v dobršni meri nadvse uporaben okvir, iz katerega lahko nadgrajujemo opravljeno delo z raziskavami, katerih cilj na bi bil usmerjanje, prilagajanje celostnega razvoja podeželja na vseh ravneh.

Do sedaj smo se etnologi konservatorji poleg redne dejavnosti (npr. evidenca, razglašanje spomenikov, izvajanje obnovitvenih posegov) ukvarjali tudi, pa čeprav le bolj posredno, z vprašanji usmerjanja poselitve, prenove naselij in oblikovanja novogradenj, seveda vse v interdisciplinarnem smislu. Kot že uvodoma rečeno, bi v nadaljevanju v bistvenih potezah predstavila vlogo, pomen etnološkega vidika v obravnavanju ljudskega stavbarstva, v konservatorstvu, v arhitekturi, v prenovi naselij in pri oblikovanju novogradenj.

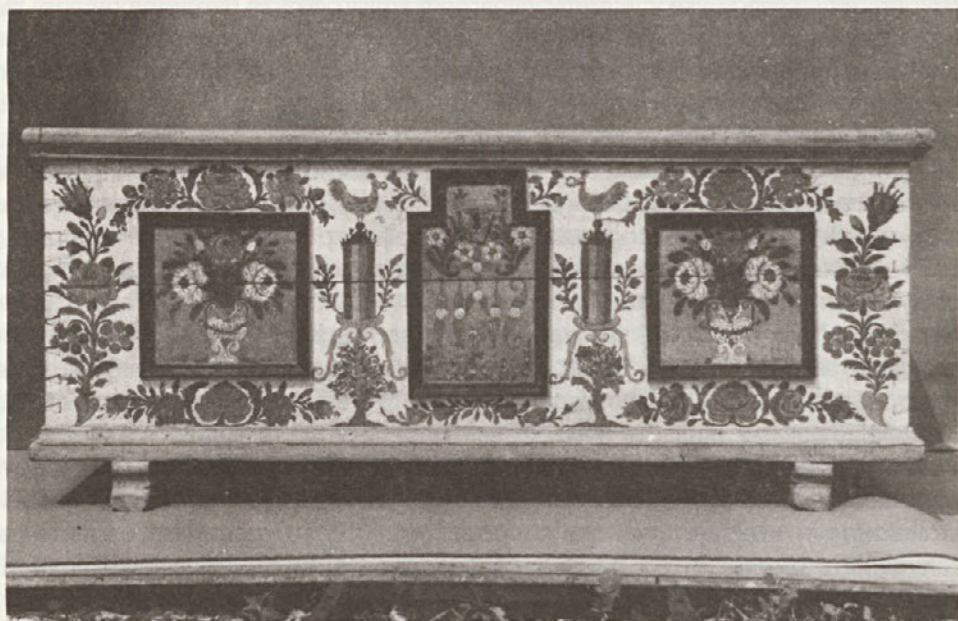
Če na kratko ponovimo znano dejstvo, je bistvo etnološkega vidika pri ljudskem stavbarstvu, poleg že omenjenega odnosa človeka do obravnavanega objekta raziskovanje vzrokov za njegov nastanek, predelave, dograjevanja, rušenja, preselitve. Iščemo njegov pomen za okolico in tako tudi povratne vplive okolja (fizičnega in družbenega) na stavbo v preteklosti kakor tudi danes. Tako iz poznavanja načina, oblik gradnje, poznavanja stanovanjske opreme, pa tudi vseh ostalih zvrsti gospodarstva, družbenega in duhovnega življenja "izluščimo tista spoznanja, ki označujejo njihove lastnike, uporabnike, nosilce, udeležence" itd.²⁸

Do druge polovice sedemdesetih let je "poglavitna 'pomanjkljivost' dela etnologov v spomeniški službi temeljila v dejstvu, da so se preveč izključno posvečali ljudski arhitekturi" in urejanju prostora na podeželju.²⁹ Z že omenjeno usmeritvijo zanimanja s predmetov na odnose, še posebno pa na človeške razsežnosti in vsebino kulturnih elementov, je prišlo do pobud za uveljavljanje in vključevanje etnološkega vidika pri vseh zvrsteh spomenikov in dediščine.

"Povezava med arhitekturo in etnologijo dosega v zadnjih letih novo vrednost. Od prejšnjega občasnega sodelovanja v okvirih bolj ali manj poglobljenega razis-

kovanja 'ljudske arhitekture' kot izključno materialne danosti prehaja na področje vsebine oblikovnega prostora. Način življenja, ki pogojuje nastanek, razvoj ali ohranjanje arhitekture je odvisen v obratni smeri tudi od že izoblikovanega okolja, ki ga človek skuša ohranjevati, dopolniti, spremeniti ali zamenjati z novim. Zaradi take medsebojne vzročne povezave je postala nujnost interdisciplinarnega dela obeh strok"...³⁰ Etnologija pojasnjuje razmerja, zakonitosti, kontinuiteto "razvoja odnosov med človekom in načinom življenja in arhitekturo (razvojem arhitekture)"; po drugi strani pa morajo gledati arhitekti projektanti "na človeka kot osnovno sestavino" tako pri oblikovanju novega v prostoru, kakor v že "oblikovanem", danem "prostoru".³¹

Sočasno z navedenimi obsežnimi premiki v etnologiji so se začele vse bolj uveljavljati težnje po aktivnejšem vključevanju etnologov v prenovo mest in vasi ter v družbeno planiranje. Pri prenovi mest in naselij v podeželskem prostoru je vsem dejavnikom že v dobršni meri prisotna zavest o vlogi etnologa konservatorja, saj je na to temo potekala že vrsta posvetov (npr. "Etnologija in sodobna slovenska družba", "Etnologija in arhitektura", "Muzeji na prostem v Sloveniji", "Odnos slovenske etnologije do arhitekturne dediščine in sodobnega stanovanjskega načrtovanja", "Aktualni vidiki prenove naselbin na Slovenskem"). Etnolog mora proučiti vse vsebinske in oblikovne možnosti prostora, da bo zaščita poleg "ohranitve vseh prostorsko - likovnih kvalitet in pričevalnosti kulturne dediščine"³² "rezultat človekovih želja in da bo v skladu z njegovimi predstavami o lepi hiši in

Skrinja z letnico 1856 iz Praš na Sorškem polju; pridobitev Anke Novak za Gorenjski muzej leta 1970 (foto: Gorenjski muzej).

udobnem stanovanjskem prostoru ali širšem okolju"³³, "skratka, gre za ugotavljanje kontinuitete in različnih načinov bivanja v konkretnih lupinah in okoljih".³⁴

Toliko o že izoblikovanem prostoru. Spregovorimo v nadaljevanju o potrebni vlogi etnologa pri oblikovanju novogradenj. "Ker krojimo prostor za vse in ker ima človek v prostoru izjemno pomembno vlogo - saj ga oblikuje, spreminja in ne nazadnje uničuje - ni vseeno, kako in kje gradimo"... "Kakorkoli gledano, vedno bo morala vsaka novogradnja izhajati iz potrebe, načina življenja in iz programa, ki si ga bo po pametnem preudarku zamislil graditelj sam".³⁵ Pri iskanju lege in oblike novih objektov je potrebno s pretanjenim poslušom slediti starim oblikovnim, likovnim in konstrukcijskim shemam ter upoštevati funkcionalna načela "kot vir pobud" za sodobno oblikovno izvedbo, ne pa na mešanico, "zbirko receptov in obrazcev" iz preteklosti.³⁶

"Za programske zasnove in izvedbene akte, ki zadevajo že poseljen prostor, ne le območja novogradenj, bi moral etnolog"³⁷ (gledano iz matične stroke) opraviti genetično - strukturalno analizo načina življenja. Drugače rečeno: kulturna podoba določenega zaokroženega prostora bi bila predstavljena s strani pomembnejših družbeno-zgodovinskih vidikov v vsej svoji vodoravni in navpični pojavnosti. Ta analiza naj bi imela vsaj naslednjo vsebino:

1. Sedanji način življenja prebivalcev naselja ali dela naselja po socialno - profesionalni strukturi in tipih gospodinjstev.
2. Spremembe v načinu bivanja ter vrednotenje kontinuitete načinov bivanja.
3. Možnosti in oblike sodelovanja skozi ves proces načrtovanja ter uvajanje aktivne udeležbe uporabnikov v proces načrtovanja.³⁸

Izsledke teh raziskav bi morali s pridom uporabljati tudi na ostalih dveh ravneh načrtovanja, pri gospodarskem in družbenem, in ne samo pri prostorskem.³⁹

"Zveza med načinom življenja in planiranjem je linearna. Etnologija kot stroka, ki proučuje način življenja ljudi, lahko s svojo širino in možno globino, če seveda zna oblikovati kriterije in kulturološko zasnovane koncepte razvoja, še drugače osvetli probleme družbenega razvoja".⁴⁰ Te predloge lahko dodatno argumentiramo z zahtevami za oblikovalce prostora, ki jih zasledimo v "Konvenciji o varstvu evropskega arhitekturnega bogastva" (Granada 1985) in v "Priporočilu Sveta Evrope o varstvu in prenovi podeželske stavbne dediščine" (Strasbourg 1989). Načrtovalci naj "koordinirajo strategijo za celovito zaščito in prenavo grajene in naravne dediščine, ki naj temelji na celovitem sistemu planiranja, ta pa naj združuje tudi dve neločljivi sestavini ruralne dediščine (zemljo in arhitekturo)".⁴¹

Namesto zaključka naj še opozorim na nekatere pomembne naglase v članku Zmaga Šmitka z naslovom "Nekaj pripomb k teoretičnim izhodiščem slovenske etnologije"⁴², v katerem poziva k natančnejši utemeljitvi lastnih teoretičnih izhodišč, kriterijev, vrednostnih premis⁴³, kar "pomeni hkrati poziv večji angažiranosti etnologije misli v današnjem življenju, k večji odprtosti do družbe".⁴⁴ Če se iz članka izvzamem le ta poziv, lahko sedaj po 16 letih ugotovimo, da so očitki glede

pomanjkanja teoretičnih izhodišč, kriterijev in vrednotenja že dolgo odveč. Glede poziva k še večji angažiranosti etnološke misli v današnjem življenju pa sem mnenja, da si moramo skupno prizadevati po pravočasni vključitvi etnološke stroke v sistemsko ureditev celostnega razvoja podeželja. Splošna in ožja strokovna izhodišča, metode in cilji so znani, od nas je odvisno ali ta izredni trenutek ustrezno izkoristimo.

Opombe:

1. Janez Bogataj, Etnološki vidik pri prenovi mestnih in vaških naselij. Sinteza 58, 59, 60, Ljubljana 1982, s. 39.
2. Mojca Ravnik, Etnologija in sodobna slovenska družba. Zbornik posveta "Etnologija in sodobna slovenska družba", Posavski muzej Brežice 5, Brežice 1978, s. 7.
3. Družba za razvoj podeželja, Pristop k razvoju podeželja. Zbornik, Ljubljana 1992, s. 16 - 33.
4. Ana Barbič, Pristopi k razvojnemu projektu, vloga prebivalcev in institucij v uresničevanju razvojnih programov. Nav. delo, s. 18.
5. Prav tam
6. Nav. delo, s. 25.
7. Nav. delo, s. 26.
8. Nav. delo, s. 31.
9. Nav. delo, s. 32.
10. Družba za razvoj podeželja, Pristop... s. 132 - 144.
11. Marija Makarovič, Kultura na vasi in njena vloga v razvoju podeželja. Nav. delo, s. 139.
12. Ana Barbič, Prihodnost slovenskega podeželja. Novo mesto 1991. s. 133 - 148.
13. O "novi" vlogi etnologa so še posebno opozarjali prispevki na odmevnem posvetovanju "Etnologija in sodobna slovenska družba" v Brežicah leta 1987, ki so objavljeni v istoimenskem zborniku: Mojca Ravnik, Etnologija in sodobna slovenska družba, s. 7 - 11; Peter Fister, Etnologija kot sestavina načrtovanja prenove urbanega in ruralnega okolja, s. 90 - 93; Marjan Loboda, Etnologija in razvoj, Vključevanje etnologov in etnološkega dela v družbeno planiranje, s. 95 - 100.)
14. Slavko Kremenšek, Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. Pogledi na etnologijo, Ljubljana 1978, s. 15.
15. Prav tam.
16. Nav. delo, s. 31.
17. Nav. delo, s. 34.
18. Prav tam.
19. Nav. delo, s. 44.
20. Rajko Ložar, Narodopisje, njegovo bistvo, naloge in pomen. Narodopisje Slovencev I., Ljubljana 1944, s. 20.
21. Vilko Novak, O bistvu etnografije in njeni metodi. Slovenski etnograf IX, Ljubljana 1956, s. 7 - 16.
22. - Z. K.-, Prvo posvetovanje slovenskih etnografov. Glasnik SED 2 (1959/60) 2, s. 10.
23. Slavko Kremenšek, Družbeni temelji..., s. 58.
24. Prav tam.
25. Isti, Smernice etnološkega raziskovanega dela. Glasnik SED 17 (1977) 4, s. 47.
26. Nav. delo, s. 51.
27. Isti, Nekaj za uvod. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - Poročilo, Ljubljana 1992, s. 5.
28. Isti, Uvod. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Uvod, poročila, Ljubljana 1976, s. 37.
29. Ivan Sedej, Vloga in položaj etnologa v varstvu kulturnih spomenikov. Okrogla miza: "Etnologija - arhitektura", Glasnik SED 20 (1980) 1, s. 3.

30. Peter Fister, Etnologija in arhitektura. Učni program za študij etnologije na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1978, s. 4.
31. Isti, Nekatera izhodišča za odnose med etnologijo in arhitekturo, gledano s strani arhitekta (sinopsis). Okrogla miza: "Etnologija - arhitektura", Glasnik SED 20 (1980) 1, s. 3.
32. Isti, Problematika prenove vasi. Zbornik posvetovanj "Muzej na prostem v Sloveniji; Odnos slovenske etnologije do arhitekturne dediščine in sodobnega stanovanjskega načrtovanja", Ljubljana 1981, s. 2.
33. Ivan Sedej, Vloga in položaj etnologa..., s. 4.
34. Janez Bogataj, Mesto etnologije v prenovi mestnih in vaških naselij. Zbornik posveta "Aktualni vidiki prenove naselbin na Slovenskem", Sinteza 58, 59, 60, Ljubljana 1982, s. 153.
35. Ivan Sedej, Staro in novo, kmečka in sodobna ljudska arhitektura. Prešernov koledar 1982, s. 125.
36. Nav. delo, s. 126.
37. Branka Berce - Bratko, Etnološki vidik v urbanističnem in prostorskem planiranju. Magistrska naloga na Oddelku za etnologijo FF, Ljubljana 1985, s. 368.
38. Nav. delo, s. 368 - 369. Kot primerjavo naj navedem (zame nesprejemljivo) trditev planerke Brede Ogorelec, ki v svojem prispevku ugotavlja, da ob javni razgrnitvi urbanističnih načrtov "da prebivalstvo nanje pripombe, oblast pa jih je dolžna obravnavati (ni pa dolžna upoštevati). Sodelovanje ljudi v načrtovalskem postopku. Urbani izziv 11, Ljubljana 1990, s. 25.
39. Jože Marinko v svojem prispevku (Etnolog v procesu oblikovanja okolja od prostorskih planov do arhitekture. Okrogla miza: "Etnologija - arhitektura", Glasnik SED 20 (1980) 3, s. 117-118.) ugotavlja, da so lahko aktivnosti etnologije pri planiranju v korelaciji z detajlnostjo prostorskega dokumenta.
40. Branka Berce - Bratko, Nav. delo, s. 17.
41. Peter Fister, Novi pomen prenove kot dela celovitega varstva, urejanja in gradnje prostora. Urbani izziv 16, 17, Ljubljana 1991, s. 10.
42. Zmago Šmitek, Nekaj pripomb k teoretičnim izhodiščem slovenske etnologije. Glasnik SED 16 (1976) 1, s. 1.
43. Prav tam.
44. Prav tam.